

Perspektiv från verkstadsgolvet — domarrollen

Av hovrättsrådet MARI-ANN ROOS

Domstolar och domare är ansiktet utåt för ett trovärdigt straffsystem, och för att kunna vara det måste också domarna kunna stå bakom systemet. Det ligger därför i domstolarnas uppdrag och i domarrollen att våga stå stadigt även när det blåser från det ena eller andra hållet.

I uppdraget att vara domare ingår att följa vad lagen och Högsta domstolen föreskriver, liksom att efter bästa förmåga respektera grundläggande, i detta fall straffrättsliga, principer om bl.a. proportionalitet och ekvivalens samt att se till att rätten till en rättvis rättegång respekteras. Till skillnad från vad många, bl.a. politiker, allmänheten och media, tycks mena är det min bestämda uppfattning att domare gör just det, alltså efter allra bästa förmåga dömer i enlighet med lag, praxis och grundläggande principer. Det leder också i de allra flesta fall till rimliga domslut med välavvägda straff och vettiga påföljder. Att det är på det här sättet verkar ju också bekräftas av tillgänglig forskning.¹

Domarens fria skön är alltså begränsat och i domarrollen ligger inte att efterkomma politikernas, allmänhetens eller mediernas uppmaningar till strängare straff, ökat fokus på brottsoffret eller vad det nu kan vara som efterfrågas. Snarare ligger det i domstolarnas uppdrag och i domarrollen att våga stå stadigt även när det blåser styv kuling från det ena eller andra hållet. Samtidigt är det självklart viktigt att domstolarna och domarna följer med i samhällsutvecklingen genom att anpassa sin verksamhet efter ny lagstiftning, men också att genom remissvar och t.ex. skrivelser till regeringen bidra till och påverka utvecklingen.

Det straffrättsliga systemets allmänpreventiva funktion är i mycket hög grad beroende av systemets trovärdighet och domstolarna och den enskilde domaren är det straffrättsliga systemets ansikte utåt. För att kunna vara det, alltså det trovärdiga systemets ansikte utåt, måste den enskilde domaren stå bakom systemet och anse det trovärdigt. Och för att kunna göra det måste domaren självständigt och utan yttre påverkan kunna döma ut rimliga straff och välja vettiga påföljder i det enskilda — ofta i sina enskildheter unika — fallet.

När, som nu synes vara fallet, repressionsnivån inom det straffrättsliga systemet ökar på bred front utan annan egentlig grund än, om man vill hårdra det, ju strängare dess bättre, är risken stor att det kommer att kosta avsevärt mer än det smakar, dels i reda pengar, dels när det gäller vilket samhälle det bidrar till. Och att den lilla smak det

¹ Svenskarnas syn på straff, Kristina Jerre & Henrik Tham, Kriminologiska institutet, (Stockholms universitet, 2010).

kan ge i from av röster, gillande i sociala medier och medieuppmärksamhet snabbt falnar och så ropas det efter mer av samma sak till ännu högre pris när det gäller vilket samhälle det straffrättsliga systemet bidrar till att forma. Här förtjänar det att påpekas att de senaste åren har gett oss flera närliggande och skrämmande exempel på rättssystem som förlorat sin trovärdighet hos bl.a. domare men också mycket bredare än så.

Men med detta sagt, visst finns det skäl att från tid till annan se över både straffskalor och påföljdssystem, utifrån ett förändrat forskningsläge när det gäller effektiva påföljder eller en förändrad syn och tolerans när det gäller t.ex. vålds- eller annan brottslighet. Och visst kan det behövas fler och skarpare verktyg i påföljdsådan (något som ju förtjänstfullt föreslogs redan av Påföljdsutredningen).